

krivnju hrvatske i bošnjačke strane za izbijanje međusobnog sukoba, u kojemu su također bili počinjeni zločini s obje strane.

Zanimljivo je da Steindorff odbacuje mogućnost da su SAD pružile Hrvatskoj pomoć pri izvođenju *Oluje*. Osim toga, opisujući ratna zbivanja, on ne spominje ni zločine počinjene s hrvatske strane nakon Bljeska i Oluje. O njima govori tek kada tumači kritike što ih je međunarodna javnost upućivala Hrvatskoj (između ostalog, zbog neprocesuiranja ratnih zločina počinjenih od 1991-1995), kao i korake što ih poduzima koalicijska vlast.

Knjiga završava prikazom promjena nakon trećesiječajnskih izbora i isticanjem perspektiva Hrvatske za daljnje euroatlanstke integracije. Knjiga je pisana u doba optimizma u samoj Hrvatskoj, te završava s padom Slobodana Miloševića u listopadu 2000.

U prilogu (233-255) autor donosi kronologiju najvažnijih događaja hrvatske povijesti, tridesetak biografija istaknutih osoba iz politike i kulture, te opise tridesetak gradova i lokaliteta. Na kraju slijedi izbor literature i indeksi. Knjiga donosi tridesetak crnobijelih fotografija osoba, spomenika i događaja (nejasno je, zašto je za ilustraciju zadarskog foruma umjesto fotografije izabran suvremeni crtež), te niz zemljovidna i dva shematizirana prikaza.

Knjiga Ludwiga Steindorffa nije samo prva cjelovita hrvatska povijest na njemačkom jeziku, nego je doista znanstveno utemeljeno djelo, pisano objektivno, zasnovano na odličnom poznavanju literature i izvora za sva razdoblja hrvatske prošlosti. Svojom je knjigom (kao, uostalom, i svojim prethodnim radovima) autor zadužio hrvatsku javnost, jer je malo onih koji na međunarodnoj znanstvenoj i publicističkoj sceni mogu i znaju predstaviti Hrvatsku na pravi način. Publika njemačkog govornog područja dobila je priručnik iz kojega može lako doći do pouzdanih podataka ne samo o političkoj povijesti Hrvata, nego i o njihovoj kulturi, gospodarstvu i društvenim strukturama.

Neven Budak

GORDAN RAVANČIĆ ŽIVOT U KRČMAMA SREDNJOVJEKOVNOG DUBROVNIKA

HRVATSKI INSTITUT ZA POVIJEST, DOM I
SVUJET, ZAGREB, 2001.

Pojam srednjovjekovnog grada može se promatrati kroz nekoliko razina. Prva je zasigurno ona fizička, dok drugu, za historičare mnogo interesantniju karakterizira činjenica da je taj grad predstavljao zajednicu ljudi. Zajednica funkcionira na određenoj političkoj, gospodarskoj i kulturnoj razini, pa tako danas po tim kriterijima možemo okarakterizirati sadržaj povijesne literature. Ništa manje nije zanimljiva tzv. historija svakidašnjice koju iščitavamo "između redaka" povijesnih dokumenata. Njena kulisa su upravo javna mjesta, fizički prostori grada ustrojeni prema svakodnevnim potrebama zajednice. Prostor javnog nekoć je bio znatno širi od današnjeg, pa tako sa sigurnošću možemo tvrditi da su i krčme zasigurno bile jedno od brojnih naličja srednjovjekovnog grada, svojevrsne pozornice života i pučke kulture. Dosadašnja hrvatska historiografija ne može se pohvaliti velikim brojem istraživanja svakidašnje povijesti, dok su vrlo rijetki radovi prvenstveno društveno gospodarskog karaktera tek fragmentarno doticali temu krčme. Stoga je zadatak što ga pred sebe postavlja autor ovog djela teži i nezahvalniji. Glavni izvori koji su upotrijebljeni u analizi za veći dio ovog rada jesu kazneni spisi Dubrovačke sudbene kancelarije iz druge polovice 14. i prve polovice 15. stoljeća. U obzir su uzeti samo oni slučajevi koji su se dogodili u krčmi i oni događaji u kojima su aktivno ili pasivno sudjelovali krčmari. Autor napominje da bi se ova analiza mogla obuhvatiti i nazivom "Povijest svakodnevnog kriminala" dubrovačkih krčmi u srednjem vijeku, no zločin i kriminal sasvim sigurno jesu prirodne i nedjeljive, svakodnevnice sastavnice svakog društva.

Krčma je nesumljivo bila jedna od važnijih

institucija u svakodnevnom životu grada, imajući važnu društvenu ulogu. Bile su otvorene tokom čitave godine, a važno je za primjetiti da su bile izuzete strogih zabrana dubrovačkih vlasti o radu u vrijeme praznika i blagdana. Osim što podaci daju naslutiti da krčme poslužuju piće i hranu, važnija je funkcija krčme kao okupljališta gdje su se vodili razgovori, igrane igre s kockama i kartama, ili se zabavljalo slušanjem glazbe i plesom. Čini se da dubrovačke krčme u kasnom srednjem vijeku nisu nudile smještaj svojim gostima, što ih je razlikovalo od europskih. U srednjovjekovnom Dubrovniku, naime, postojale su posebne ustanove za privremeni smještaj putnika, hodočasnika i stranih trgovaca; dok su krčme bile, zaključuje autor, sličnije zapadnoeuropskim točionicama. Pojedine se krčme, koje spominju izvori, uspjevaju locirati, te je posve jasno da su sve bile smještene na proširenim prostorima grada, poput trgova, širokih ulica, prostora oko crkvi i samostana, tj. na mjestima gdje se ljudi, u pravilu, inače okupljaju. Posjećenost se poklapala s crkvenim kalendarom, klimom i ritmom rada. Autor uspjeva prikazati sastav posjetilaca dubrovačkih krčmi, te zaključuje da je većina dolazila iz sloja sitnih obrtnika. Izvori tako u prvoj polovici 15. stoljeća bilježe i grupu tekstilnih radnika, u razdoblju kad je Petar Pantella u gradu organizirao manufakturu tkanina. Tako se krčma vrlo jasno očituje kao ustanova koja prati trendove zajednice unutar koje je postojala.

Usko vezana za ovu temu jest i proizvodnja i potrošnja vina. Vino i njegova prisutnost predstavljaju kompleksnu temu. Ovom prilikom autor će se usredotočiti na samo jedan oblik potrošnje vina tj. na krčmu kao ustanovu neposredno vezanu uz ovu ljudsku djelatnost. Dok je na sjeveru Europe vino smatrano luksuzom, na jugu ono je bilo normalna dnevna namirnica. Dubrovačka je vlada smatrala vino ne samo robom, nego i važnim artiklom prehrane, te je veoma vodila računa da grad ne pati od nestašice. Po svemu sudeći, u srednjovjekovnom Dubrovniku

potrošnja vina bila je veoma visoka, pri tome se valja prisjetiti da je grad dobio stalnu tekuću vodu tek s izgradnjom Onofrijevog vodovoda i česmi u prvoj polovici 15. stoljeća. Ilustracije radi, navodi se podatak da je pola litre vina koštalo koliko i kilogram najskupljeg i najvažnijeg dubrovačkog uvoznog artikla – žita. Takav odnos prema vinu može se naći i u drugim regijama Sredozemlja. Pokušavajući rekonstruirati mjerice i cijene vina na temelju nekih ranijih radova, autor ih nalazi donekle usporedivim s cijenama iz onodobne Venecije. Dubrovački liječnici pripisivali su vinu i ljekovita svojstva. Ono je zadiralo i u duhovnu sferu srednjovjekovnih Dubrovčana što potvrđuje činjenica da se našlo i u literaturi tog i kasnijih vremena, primjerice Benka Kotru-ljevića ili Nikole Vitova Gučetića. Srednjovjekovni Dubrovnik, poput drugih sredozemnih gradova bio je uključen i u trgovinu vinom. Gradske vlasti su svakako htjele imati udjela i koristi od nje. Domaća proizvodnja najčešće je zadovoljavala unutrašnje potrebe te se poticao samo izvoz. Stoga ne začuđuje činjenica do koje autor dolazi iščitavajući zapisnike sjednica dubrovačkih vijeća, koji sadrže veliku količinu normativnih odredbi koje se dotiču upravo vina.

Autor je pokušao prikazati i neke karakteristike krčmarskog obrta. Dubrovački krčmari, čini se, najčešće nisu posjedovali prostor u kojem su radili. Sačuvani podaci pokazuju da su najčešći vlasnici krčmi, kao i vinograda, bili patriciji ili pak ugledni pučani. Očito je da je krčmarenje bilo izrazito ispod njihovog društvenog statusa. Vršeci kvantitativnu i kvalitativnu usporedbu krčmarskih oporuka s onim nekih drugih obrtnika, autor dolazi do zaključka da je ekonomski položaj dubrovačkih krčmara u prosjeku bio istovjetan onom ostalih gradskih obrtnika, iako su poneki i odskakali od prosjeka. Na osnovi izvora može se govoriti i o socijalnoj i zemljopisnoj provenijenciji dubrovačkih krčmara. Tako podaci upućuju na stanovitu prisutnost stanovništva iz dubrovačkog zaleđa i susjednih regija, dok se s druge strane može ustvrditi da

krčmari nisu bili samo slobodne osobe nego i tzv. famulli i ancillae tj. sluge čija je sloboda ovisila o volji njihovih gospodara. Zanimljiva je činjenica o postojanju krčmarske bratovštine datirane 11.02.1449. Nažalost sama matrikula nije sačuvana te će očito odgovore na neka pitanja biti nemoguće dati. Autor napominje i činjenicu da postoji puno više zapisa o vlasnicima krčmi, ponajviše stoga što su oni najčešće patriciji i bogati pučani, međutim njima autor ne posvećuje pažnju. Pokušavajući prikazati predodžbu srednjovjekovnog čovjeka o krčmaru, autor zbog nepostojanja prikladnog izvora to pokušava metodom analogije, uspoređujući neke ulomke njemačke srednjovjekovne literature s nekim dostupnim podacima iz već spomenutih zakonodavnih izvora dubrovačke provenijencije. Iz navedenog slijedi da krčmari očito nisu bili na najboljem glasu. Pošto sačuvani dubrovački arhivski podaci ne daju za pravo donositi zaključke o predodžbi krčme u svijesti srednjovjekovnog Dubrovčanina, istom metodom dolazi se do tog zaključka. Tako njemačka srednjovjekovna literatura opisuje krčmu kao mjesto gdje vlada loše ponašanje i nepoštenje, dok dubrovački kazneni spisi navode jednake radnje koje su se zbivale u njemačkim krčmama – opijanje, tuče, krađe itd. U tom kontekstu autor raspoložive podatke sistematizira prema sljedećim shemama: izvodi klasifikaciju zločina u krčmama, razlikuje počinitelje zločina prema spolu, klasificirajući posebno muške, posebno ženske zločine, te vrši analizu distribucije zločina prema profesiji počinitelja. Logično je stoga da je negativna predodžba krčme postojala i u Dubrovniku. Ipak, krčma je naprosto činila javni prostor i jedno od bitnijih okupljališta puka, nesumljivo uvijek privlačeci relativno veliki broj posjetitelja.

Istraživanje Gordana Ravančića zanimljivo je iz više razloga. Prateći ustanovu koja je obuhvaćala znatan dio života jednog grada proširujemo sliku srednjovjekovnog Dubrovnika, obogaćujući dubrovačku i hrvatsku historiografsku bibliografiju. Autor vrlo zgod-

no primjećuje kako se o krčmama može govoriti, kako sa stajališta povijesti svakodnevlja, tako i sa stajališta gospodarske povijesti, povijesti kriminaliteta, pa čak i povijesti mentaliteta. Pogled na krčme u prošlosti postaje nam još zanimljiviji jer razumijevanjem tog pitanja u prošlosti možemo lakše pojmiti ovaj aspekt današnjeg svakodnevnog života. Ovim je radom sasvim sigurno učinjena solidna baza za buduće istraživanje ovog svakidašnjeg fenomena, na širem istočnojadranskom prostoru.

Nikša Varezić

**FORTEZZE VENEZIANE NEL
LEVANTE. ESEMPI DI
CARTOGRAFIA STORICA DALLA
COLLEZIONE DEL MUSEO CORRER,
VENEZIA 1999., 141 STR.**

U sklopu valorizacije arhitektonsko-spomeničkog nasljeđa Mletačke Republike posebno mjesto zauzimaju njezine utvrde na Sredozemlju. Neke od njih uspjele su ostati sačuvane do danas, dok se druge nalaze u stanju propadanja. Od velike baštine o mletačkim utverdama danas povjesničarima i ostalim znanstvenicima na raspolaganju stoji, između ostaloga, i zbirka koja čuva Museo Correr u Veneciji. U inventarnom registru *Carte geografiche e topografiche manoscritte e a stampa*, odnosno u njegovom drugom dijelu *Carte di Fortezze ed opere militari* nalazi se 98 veduta i topografskih crteža mletačkih utvrda koje se odnose na *Stato da Terra* i *Stato da Mar*. Obuhvaćaju razdoblje od XVI. do XIX. stoljeća. Neke od njih prezentirane su u ovom katalogu naslovljenom *Mletačke utvrde na Levantu. Primjeri povijesne kartografije iz Kolekcije Muzeja Correr*, koji prikazuje crteže iz dvije serije dokumenata, obje iz prvog desetljeća XVIII. stoljeća.

Prva serija odnosi se na *vedute i planove utvrda i fortificiranih gradova*, a ima 23 lista koji su po bojama i ukrasnim crtežima vrlo slični. Riječ je o mletačkim utverdama u

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA LV
ZAGREB 2002.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LV, str.1-296, Zagreb 2002.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor

Slaven Bertoša

Mirjana Gross

Ivan Kampuš

Franko Mirošević

Ivica Prlender

Tomislav Raukar

Petar Strčić

Josip Vrandečić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:

Horetzky